

Вплив війни на соціально-економічну динаміку і ринок праці в Україні

Дослідження південних регіонів (Миколаївська та Одеська області)

Лютий 2022 — березень 2025 рр.

КЛЮЧОВІ ТЕЗИ

- Попри деякі покращення з 2022 року, — у тому числі ознаки відновлення промисловості, позитивні макроекономічні тенденції (зниження інфляції, зростання ВВП) і збільшення прожиткового мінімуму та середньої заробітної плати — й надалі зберігаються серйозні проблеми в соціально-економічній площині. Шукачі роботи повідомляють про зниження доходу, посилення залежності від нестабільних джерел доходу і збільшення перешкод на шляху до працевлаштування. Бізнес відчуває зростання економічного і податкового навантаження, а також загострення дефіциту кваліфікованих працівників.
- Економічна стійкість на тлі структурних потрясінь. Попри значні збитки, завдані портам і промисловості, бізнес продовжує свою діяльність, особливо в Одесі. Натомість Миколаїв досі серйозно потерпає від наслідків окупації, затоплення і блокади експорту. Водночас частка Одеси в загальному обсязі експорту товарів збільшилася вдвічі, що свідчить про зміни структури торгівлі.
- Дані по безробіттю вказують на підвищену вразливість жінок, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і сільських жителів. Ці групи населення зазначили нижчий рівень доходу, менші можливості працевлаштування, перешкоди, пов'язані зі здійсненням догляду за дітьми, та вищий ризик неофіційного працевлаштування.
- Невідповідність на ринку праці та обмежене охоплення професійною підготовкою. Шукачі роботи бажають перекваліфікуватися, але доступ до недорогих і локалізованих можливостей проходження навчання залишається обмеженим. Роботодавцям важко заповнити вакансії внаслідок еміграції і мобілізації трудових ресурсів. Як наслідок, понад третині опитаних підприємців важко здійснювати довгострокове планування бізнесу.
- Низький рівень взаємодії з органами місцевої влади й обмежена державна підтримка. Попри наявність грантів та інструментів Дія.Бізнес, більшість підприємців була обмежено залучена або взагалі не була залучена до громадських зусиль з відновлення.

ОБҐРУНТУВАННЯ

Російське повномасштабне вторгнення в Україну, яке триває вже четвертий рік, завдає значних збитків економіці, бізнес-середовищу і ринку праці. Війна завдає масштабних збитків інфраструктурі, майну та енергетичному сектору, що посилюється блокадою українських портів, замінуванням сільськогосподарських угідь і серйозними демографічними змінами, у тому числі масовою евакуацією жінок, внутрішнім переміщенням і зростанням смертності. Хоча більшість підприємств поновила свою діяльність, вони продовжують стикатися з фінансовими труднощами, виробничими втратами і дефіцитом робочої сили. Ринок праці зазнав різких змін, які передусім позначилися на жінках і таких вразливих групах населення, як ВПО, самотні матері/ батьки, люди з інвалідністю і ветерани. Ці зміни вимагають кращого розуміння макроекономічних тенденцій з метою інформаційного забезпечення цільових заходів, які підвищують стійкість і стимулюють економічне відновлення.

За підтримки Міністерства міжнародних справ Канади фахівці REACH провели низку соціально-економічних досліджень з метою надання інформаційної підтримки проєкту ACTED «Забезпечення розширення економічних прав та можливостей жінок для відновлення і розвитку» (SEED). У 2023-2024 роках команда REACH дослідила економічну ситуацію в Одеській, Миколаївській, Вінницькій і Чернігівській областях, визначивши вразливі групи населення, місцеві стратегії планування і наявну допомогу. Отримані результати лягли в основу програм підтримки бізнесу, очолюваного жінками, і ринкових зусиль з відновлення. У 2024 році фахівці REACH розширили фокус своїх досліджень, включивши питання відновлення ринку праці, тенденцій у трудових ресурсах і перешкод на шляху до працевлаштування. У даному звіті проаналізовано вплив економічних змін, спричинених війною, на стабільність бізнесу і структуру робочої сили з особливим акцентом на ситуації в Одесі та Миколаєві, де економічні і військові потреби були найбільш вираженими.

In partnership with
Canada

REACH Informing more effective humanitarian action

ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ

ЗАГАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Стрімка ескалація бойових дій між Російською Федерацією (РФ) та Україною у лютому 2022 року мала серйозні наслідки для української економіки. З лютого по березень 2022 року російська армія окупувала райони на Сході, Півдні та Півночі України, завдаючи пошкоджень і руйнувань цивільній інфраструктурі. З березня по квітень 2022 року наступ російських сил було частково призупинено на Півночі, причому згодом РФ була вимушена відвести свої війська з Київської, Чернігівської та Сумської областей. Більше територій, окупованих армією РФ, було звільнено у Харківській та Миколаївській областях відповідно у вересні і листопаді 2022 року. Однак протягом 2023-2024 років ситуація змінилася. У 2024 році Україна втратила понад 3 600 кв. км території. Донецька і Харківська області зазнали найбільших територіальних втрат. Водночас темпи просування російських військ зросли у другій половині 2024 року і зберігаються у 2025 році.

ДЕМОГРАФІЧНІ ЗМІНИ

Повномасштабне вторгнення мало значний вплив на соціально-демографічну структуру населення України. Соціально-демографічні зміни серйозно позначилися на економіці країни, структурі ринку праці та стійкості бізнес-середовища.

Масовий відтік українців за кордон спостерігався у перші тижні війни, особливо у березні 2022 року (2,5 млн людей). Навесні 2022 року темпи відтоку сповільнилися, а вже з травня по вересень в Україну поверталось більше людей, ніж виїжджало. Восени 2022 року та взимку 2023 року темпи виїзду за кордон знову прискорилися внаслідок обстрілів енергетичного сектору російською армією.¹ У 2024 році продовжувався чистий відтік українців за кордон. За даними Державної прикордонної служби, кількість людей, яка виїхала з України, перевищувала кількість людей, яка вїхала на територію країни, на 443 тисячі. Це у 3,3 рази більше, ніж у 2023 році.²

Станом на вересень 2024 року, за даними ООН, понад 6 мільйонів українців отримали тимчасовий захист у країнах ЄС.³ Водночас, за даними МОМ, станом на жовтень 2024 року⁴ 3,7 мільйонів людей були внутрішньо переміщеними особами, а 4,4 мільйони переміщених людей повернулися у місце свого постійного проживання.

Результати лонгitudного дослідження команди IMPACT Initiatives, присвяченого моніторингу ситуації з українськими біженцями станом на серпень 2024 року,⁵ продемонстрували, що протягом трьох років повномасштабної війни багато опитаних біженців повернулися в Україну, частина з яких оселилася на прифронтових територіях. Серед опитаних, які повернулися в Україну, 27% проживали на прифронтових територіях, переважно у населених пунктах, в яких вони перебували до повномасштабного вторгнення, або ж у межах того самого регіону. Рівень зайнятості респондентів, які повернулися у прифронтові райони, становив 62%. Зайнятість була важливим чинником, який спонукав їх залишатися, оскільки багато хто з них повернувся на робочі місця, на яких працював до переміщення.

Загалом спричинені війною зміни у соціально-демографічній ситуації в Україні пов'язані із зовнішньою міграцією (масовий від'їзд жінок за кордон), внутрішнім переміщенням чоловіків та жінок, мобілізацією чоловіків, а також загальними

Карта 1. Території, невідконтрольні Уряду України у період з 2014 по 2025 роки.

демографічними тенденціями до скорочення чисельності населення (рівень народжуваності, смертності). Все це призводить до реструктуризації ринку праці, як з точки зору наявних трудових ресурсів, так і доступних вакансій, структурних змін у регіональному контексті, а також актуалізації проблеми освітньої і професійної підготовки та поточних економічних потреб.

ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЯ / ОПАЛЕННЯ

Повітряні атаки із застосуванням ракет і БпЛА з лютого 2022 року завдали пошкоджень і руйнувань соціально-економічній інфраструктурі, а саме національній енергосистемі, наземним транспортним шляхам, судноплавним портам, промисловим підприємствам, навчальним закладам, житловим будинкам та іншій громадській і приватній власності.

З початку повномасштабної війни велика частина енергетичних об'єктів України була захоплена, пошкоджена або зруйнована. Упродовж 2024 року російські обстріли ще більше позначилися на спроможності енергетичної інфраструктури України забезпечувати жителів і підприємства електроенергією, причому понад 9 ГВт потужностей генерації було втрачено.⁶ Україна запобігла колапсу енергосистеми, запровадивши стабілізаційні відключення електроенергії. Брак електроенергії негативно позначився на економічному відновленні.

Тарифи на електроенергію різко зросли після обстрілу енергетичної інфраструктури у березні 2024 року,⁷ і у квітні бізнес почав стикатися з відключеннями електрики. Це вплинуло на бізнес у багатьох аспектах, зокрема знизилася продуктивність, збільшилися витрати.⁸ У червні тарифи на електроенергію для населення зросли на 64%.⁹ Ситуація в електроенергетиці призвела до зростання чистого відтоку мігрантів, що посилює дефіцит робочої сили і водночас зменшило споживчий попит та базу оподаткування.¹⁰ Попри стримуючі фактори, українська економіка та бізнес продемонстрували стійкість. У 2024 році ВВП зріс приблизно на 3,5%, а ключові галузі промисловості (у тому числі такі енергоємні галузі, як металургійне виробництво) змогли перевершити свої показники за 2023 рік.¹¹

І навіть в умовах дефіциту електроенергії оцінка бізнесу короткострокових результатів своєї діяльності була лише трохи нижчою порівняно з 2023 роком. Разом з тим ситуація, за якої доступні менші обсяги електроенергії за вищими тарифами, й надалі позначатиметься на економічному відновленні України.

Дослідження централізованого теплопостачання Ініціативи REACH,¹² присвячене потребам 146 теплопостачальних підприємств, також підтвердило інформацію про те, що теплопостачальні підприємства по всій Україні серйозно постраждали з початку повномасштабного вторгнення. Теплопостачальні підприємства стикнулися з різними проблемами з наданням послуг, у тому числі браком водоочисних споруд і обладнання, браком реагентів водоочищення, пошкодженням теплових мереж і втратами тепла у теплових мережах.

ЕКОЛОГІЯ І ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Російська агресія також завдала серйозних збитків екології та природним ресурсам України. За приблизними оцінками української влади, станом на 2023 рік було завдано збитків на \$59,7 млрд. За даними швидкої оцінки пошкоджень та потреб 2024 року,¹³ загальна сума збитків аграрного сектору становила \$11,2 млрд, тоді як втрати склали \$72,7 млрд. Збитки і втрати охоплювали втрату доходів фермерських господарств (внаслідок скорочення або припинення виробництва); зниження закупівельних цін (внаслідок порушення експортної логістики); зростання виробничих витрат фермерських господарств (внаслідок підвищення цін на добрива та паливо); вартість рекультивації земель після операцій з розмінування, очищення та вивільнення земель; припинення рибальства; вартість вивезення сміття з пошкоджених і зруйнованих сховищ сільськогосподарської продукції.

На території України зосереджено чверть світових запасів родючих чорноземів, але через війну країна втратила понад 20% своїх сільськогосподарських земель.¹⁴ Забруднено більше 5 млн га сільгоспземель України. Внаслідок активних бойових дій повітря у країні сильно забруднене. Викиди, пов'язані з роботою військової техніки, лісовими пожежами, нафтопродукти і промислові об'єкти становлять довгострокові ризики для здоров'я населення та навколишнього середовища.

За даними оцінки ризиків затоплення у 2024 році,¹⁵ близько 27% території України схильні до ризику підтоплення. За приблизними оцінками, станом на грудень 2023 року збитки, завдані сектору зрошення та управління водними ресурсами, становив \$1,46 млрд. Враховуючи тривалі наземні бої, зокрема на сході та півдні країни, а також постійні авіаудари і загрозу техногенних катастроф, у тому числі підлив дамби Каховської ГЕС, ймовірність підтоплення і пошкодження залишається високою. Масштабні збитки, завдані житловому фонду, що спричинили гуманітарну кризу, додатково збільшили потенційну загрозу природних небезпек.

За даними моніторингу небезпечних подій Ініціативи REACH,¹⁶ обстріли будівель, військової техніки, інфраструктури і промислових об'єктів призводять до викидів забруднюючих речовин. Наявність нелегальних сміттєзвалищ — проблема, яка загострилася внаслідок війни, — сприяє забрудненню повітря, оскільки під час горіння відходів та будівельного сміття виділяються шкідливі речовини. Багато небезпечних промислових об'єктів знаходяться у безпосередній близькості до річки і її протоки. Пошкодження водної інфраструктури, забруднення поверхневих та підземних вод вплинули на

наявність питної води. Сукупність цих чинників призвела до перебоїв у водопостачанні для домогосподарств та бізнесу, обмежила доступ до виробничих природних ресурсів, що прямо й опосередковано впливає на економічну стабільність.

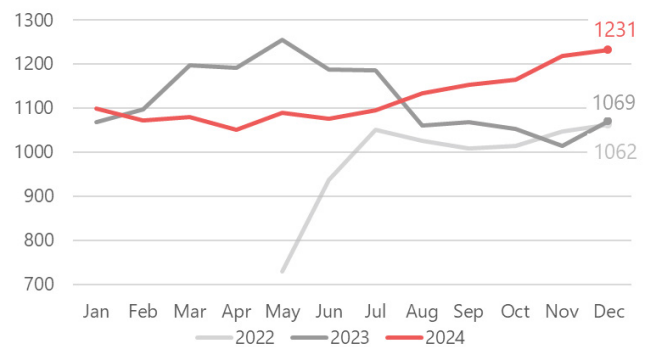
МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ І ЕКОНОМІЧНА ПОЗИЦІЯ

За даними Київської школи економіки (KSE), станом на липень 2024 року з точки зору виручки найбільші суми непрямих втрат припадають на продуктивні сектори, зокрема торгівлю (\$450,5 млрд), промисловість разом з будівництвом і послугами (\$409,9 млрд) та сільське господарство (\$83,1 млрд). Крім того, значних втрат зазнали основні інфраструктурні сектори, у тому числі енергетика (\$43,1 млрд) і транспорт (\$38,8 млрд).¹⁷

Результати MSNA за 2023 рік¹⁸ продемонстрували, що, попри деякі зміни з 2022 року, зокрема очевидне відновлення промисловості і зростання доходів, проблеми зберігаються. Було виявлено, що домогосподарства, які проживають на прифронтових або прикордонних з Росією територіях, мали економічні проблеми за всіма показниками. Такі домогосподарства зазначали нижчий рівень доходів, більшу залежність від нестабільних джерел доходу, нижчий рівень сільськогосподарської діяльності і більші перешкоди на шляху до працевлаштування. Разом з тим, за даними MSNA за 2024 рік,¹⁹ 81% домогосподарств по всій Україні потребував допомоги, а 29% домогосподарств мали крайній рівень потреб. На всій території України потреби залишаються поширеними, причому третина населення має крайні потреби. 44% домогосподарств повідомили про труднощі з отриманням грошей з метою задоволення своїх потреб. Криза залишається гострою, причому у всіх досліджених регіонах потреби у засобах до існування, захисті та охороні здоров'я є найбільш нагальними.

Водночас, за даними Спільної ініціативи моніторингу ринку (JMMI) за грудень 2024 року,²⁰ протягом року середня вартість повного кошика JMMI зросла на 15%, причому найбільшу вартість було зафіксовано на Півночі (див. Рисунок 1). Вартість продовольчої складової кошика JMMI зросла найшвидше — на 23%. Зростання цін по всій Україні значною мірою вплинуло на доступ до товарів, причому 70% опитаних споживачів визначили високі ціни основною фінансовою перешкодою.

Рисунок 1: Місячна динаміка вартості кошика JMMI у гривнях, по всій країні

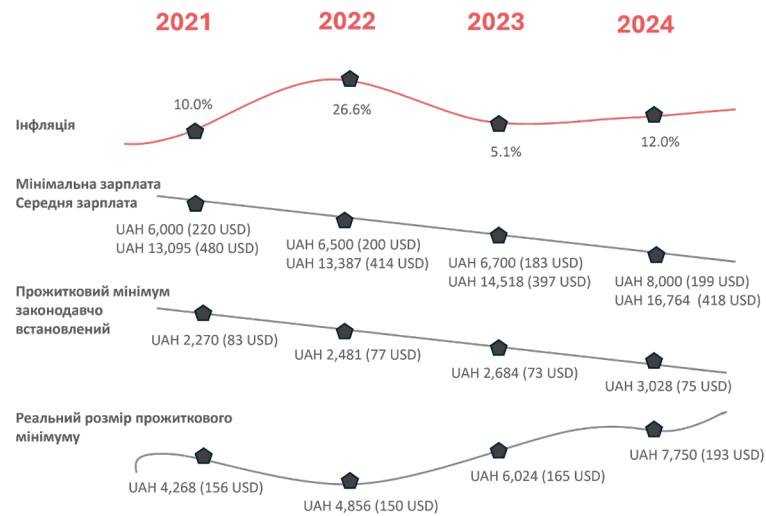

З метою розуміння ймовірної невідповідності між зростанням макроекономічних показників у країні і, навпаки, зростання кількості людей, які потребують допомоги і негативно оцінюють власне економічне становище, доцільно проаналізувати динаміку інфляції і розмір прожиткового мінімуму у довоєнний період та протягом останніх трьох років (див. Рисунок 2).

Інфляція досягнула максимуму у 2022 році і суттєво знизилася у наступні роки. Проте у 2024 році рівень інфляції знову почав зростати. Водночас цікаво і важливо відзначити, що якщо розглянути, як змінилися основні показники, які можуть відобразити рівень економічної спроможності на індивідуальному рівні, то можна зауважити, що, попри помірне зростання мінімальної і середньої заробітних плат у гривневому еквіваленті, а також прожиткового мінімуму у доларовому еквіваленті (що є більш показовим) для працездатного населення, ці показники не досягнули рівня довоєнного 2021 року.

Крім того, під час аналізу реального рівня прожиткового мінімуму було виявлено, що вартість проживання помітно зростає як у гривневому, так і доларовому еквіваленті порівняно з довоєнним періодом. Динаміка цих показників свідчить про те, що, попри позитивну динаміку макроекономічних показників, рівень добробуту населення падає, купівельна спроможність зменшується, а економічне навантаження зростає.

Рисунок 2: Динаміка соціально-економічних показників, 2021-2025 роки

Розрахунки на основі даних Національного банку України,²⁷ Міністерства соціальної політики та Міністерства фінансів^{28,29,30}.

БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ

За приблизними оцінками KSE за 2023 рік, з початку повномасштабної війни було завдано збитків або зруйновано понад 400 великих і середніх підприємств, а також десятки тисяч малих приватних підприємств. Деякі з них було зруйновано випадково або ж під час обстрілів військових частин і населених пунктів. Частина підприємств була цілеспрямовано знищена під час стратегічних ракетних бомбардувань. На відміну від першої групи, яка була зосереджена у прифронтових регіонах, друга група рівномірно розподілялася на території всієї України. Загальні втрати активів підприємств приблизно оцінюються у \$51,5 млрд.²¹ Втрати включають втрати доходів зруйнованих або пошкоджених підприємств, а також втрати на національному рівні у деяких секторах, чия діяльність була ускладнена.

За даними державного вебпорталу послуг «Дія»,²² у 2024 році закрилося майже 210 000 фізичних осіб-підприємців (ФОП), і це є найвищим показником за останні 5 років. Приріст закриття відносно 2023 року склав понад 32%. Найбільша кількість ФОПів закрилася у жовтні, що може бути пов'язано зі збільшенням податкового навантаження з 1 грудня (підвищення військового збору з 1,5% до 5%). На тлі приросту закриттів ФОПів реєстрація нових суб'єктів знизилася на 5% порівняно з 2023 роком. Найбільше зросла частка закритих ФОПів в аграрному секторі з 15,4% до 17,4% у 2024 році. Безпрецедентний рекорд було зафіксовано у січні 2025 року: після майже місяця зупинки роботи реєстрів за кілька тижнів було закрито 61 455 ФОПів. Натомість лише 21 358 підприємців розпочали власний бізнес.²³ Разом з тим жінки відкрили більше ФОПів, ніж чоловіки: понад 61% нових ФОПів належав жінкам, а 39% було зареєстровано чоловіками.²⁴ Цей показник зріс порівняно з 2023 роком, коли кількість нещодавно відкритих жінками приватних підприємств становила майже 58%. Водночас у 2024 році чоловіки закрили більшу кількість ФОП: майже 51% (106 200) закритих приватних підприємств належав чоловікам, а решта 49% (103 600) — жінкам.

Що стосується секторальної динаміки, найчастіше

підприємці, які розпочинали власний бізнес після початку повномасштабного вторгнення, обирали роздрібну торгівлю сферою своєї діяльності (28,1%). До трійки входили також сфера ІТ (9,1%) та оптова торгівля (7,2%). Порівняно з довоєнним періодом кількість нових підприємств у секторі поштових і кур'єрських послуг зросла втричі, в освіті — у 2,6 разів, а у сфері фінансів — у 2,5 рази. У 2024 році найбільше нових компаній було зареєстровано у таких секторах, як оптова торгівля, транспорт та логістика, нерухомість, будівництво і сільське господарство.²⁵

Згідно з індексом очікувань ділової активності, розрахованим Національним банком України у 2024 році,²⁶ станом на кінець 2024 року бізнес покращив оцінки своєї ділової активності на наступні 12 місяців, зберіг позитивні прогнози щодо залучення інвестицій і продовжив очікувати помірної інфляції та зростання валютного курсу. Бойові дії й надалі залишаються найбільшим проінфляційним чинником, девальваційні очікування зростають, а оцінки фінансово-економічного стану підприємств продовжують бути негативними. Найвищі очікування були висловлені підприємствами у секторах енергетика водопостачання, інших видах діяльності, гірничодобувній промисловості та сільському господарстві. З іншого боку, торговельні підприємства очікують скорочення іноземних інвестицій протягом наступних 12 місяців. Зменшення кількості працівників стало одним з основних очікуваних наслідків негативних економічних прогнозів. Бізнес, зокрема у секторі будівництва, очікує значного скорочення своїх трудових ресурсів. Водночас у деяких інших сферах, особливо у секторі послуг, прогнози щодо скорочення штату менш песимістичні. Респонденти опитування НБУ зазначили, що основні труднощі, з якими вони стикаються, пов'язані з постійним дефіцитом кваліфікованих працівників і великими витратами на робочу силу. Це своєю чергою призводить до необхідності зменшувати кількість працівників з метою збереження економічної стабільності компаній.

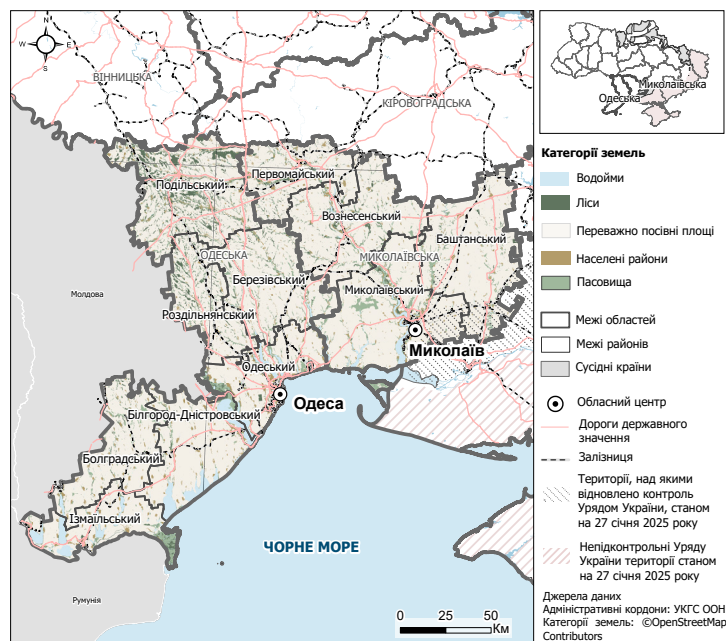
АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ НА ПІВДНІ

ОДЕСЬКА І МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТІ

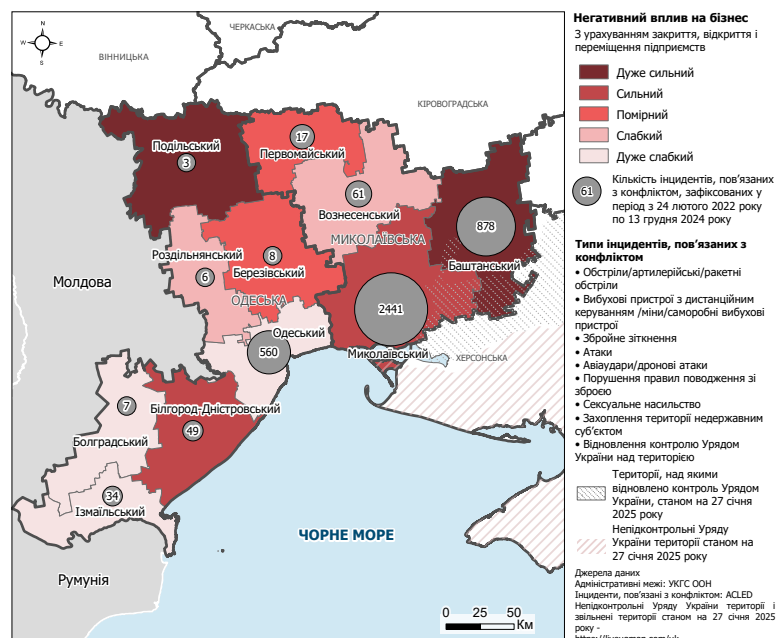
ВПЛИВ НА КЛЮЧОВІ СЕКТОРИ ЕКОНОМІКИ

Одеська область була основним центром імпорту й експорту в країні, а імпортно-експортні і супутні послуги, такі як транспортування і зберігання, були основною рушійною силою місцевої економіки.³¹ Одеська область зазнає відповідно великих втрат внаслідок руйнування портової інфраструктури і складських приміщень, а також блокування експортного потоку. З останнього дня роботи «зернового коридору» — 8 липня 2023 року — близько 200 об'єктів портової інфраструктури було пошкоджено внаслідок обстрілів морських портів регіону. За результатами дослідження REA у 2023 році, роздрібна торгівля була сектором, який найбільше постраждав внаслідок закриття підприємств, причому іншими секторами, які зазнали негативного впливу, були оптова торгівля, транспортування і зберігання, освіта, рослинництво, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок.³² За приблизними оцінками KSE для Одеської області на 2024 рік, непрямі фінансові втрати, зміни економічних потоків внаслідок повномасштабного вторгнення становлять \$11,8 млрд, а прямі фінансові збитки інфраструктурі складають \$1,4 млрд. Масовані обстріли портової інфраструктури пошкодили або частково знищили зернові елеватори, склади для зберігання зерна, нафти і нафтопродуктів, трубопроводи, адміністративні та інші будівлі, транспортні засоби і вантаж, зокрема зерно.

Часткова окупація Миколаївської області у 2022 році і постійна близькість до лінії фронту призвела до закриття підприємств у таких основних секторах економіки, як виробництво, сільське господарство і торгівля. У Миколаївському та Баштанському районах було зафіксовано найбільшу кількість інцидентів, пов'язаних з конфліктом, наймасовіше переміщення місцевого населення і, у випадку деяких населених пунктів Баштанського району, підтоплення територій внаслідок підризу дамби Каховської ГЕС. Постійне промислове забруднення у поєднанні з пов'язаними з війною пошкодженнями, завданими промисловим об'єктам Миколаєва, становлять значну загрозу здоров'ю, рівню життя місцевого населення і екологічному балансу річки Дніпро та Чорного моря.³³ Прямі екологічні збитки внаслідок підтоплень у Миколаївській області складають приблизно \$1,4 млн. Серед основних зафіксованих проблем були перебої з водопостачанням для населення та підприємств, обмежений доступ до виробничих природних ресурсів внаслідок наявності мін та боєприпасів, що не розірвалися (сільськогосподарські землі і ліси, питна вода, зони відпочинку, водойми і пляжі, береги річок), постійні артилерійські обстріли, які спричиняють забруднення повітря та ґрунту, що негативно позначається на сільськогосподарських землях. Сільськогосподарські землі області охоплюють понад 2 млн га, що складає 5% орних земель України. Основними галузями сільського господарства є рослинництво (озима пшениця, ячмінь, кукурудза, сояшник, цукровий буряк, овочеві і баштанні культури) і тваринництво.³⁴

Карта 2: Природні зони в Одеській і Миколаївській областях

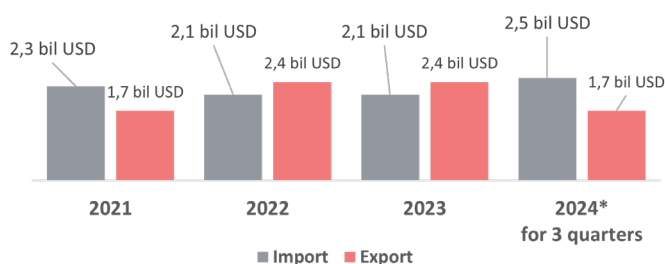

Карта 3: Кількість конфліктних подій, зареєстрованих у період з 24 лютого 2022 року по 13 грудня 2024 року, в Одеській і Миколаївській областях

ЕКСПОРТ / ІМПОРТ

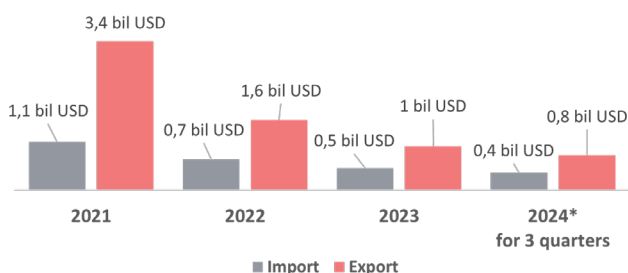
Одеська область. Після започаткування міжнародної зернової ініціативи (угоди між ООН, Туреччиною, Україною і Російською Федерацією щодо морського коридору для експорту українського зерна) у липні 2022 року і попри припинення її існування у липні 2023 року через порти Великої Одеси (порти Чорноморськ, Південний та Одеський) у 2023 році було вивезено близько 60 млн тонн вантажів. Передусім це був експорт сільськогосподарської продукції.³⁵ Зерновий коридор, запущений після завершення зернової ініціативи, наразі функціонує ефективно. За майже дев'ять місяців роботи гуманітарного коридору у період із серпня 2023 року по квітень 2024 року 45 млн тонн вантажів було експортовано з портів Одеси через Чорне море до 44 країн. З початку 2024 року порти Рені, Ізмаїл та Усть-Дунайськ обробили понад 5,5 млн тонн вантажів, з яких 4 млн тонн склав експорт.³⁶ Частка Одеської області в загальному обсязі експорту товарів України у 2023 році становила 4,9% і, суттєво зрісши з довоєнних 2,5% у 2021 році, займала п'яте місце серед відповідних показників усіх областей країни³⁷ (див. Рисунок 3). Основу експорту Одеської області у 2023 році складали рослинні продукти, жири та олії, готові харчові продукти і малоцінні метали. У першому півріччі 2022 року промисловість Одеси функціонувала на 55-60% від свого довоєнного рівня. До першої половини 2023 року цей показник зріс до 70-80%.³⁸ Разом з тим ракетні обстріли і дроніві атаки по об'єктах портової та промислової інфраструктур Одеської області тривали протягом 2023-2024 років.

Рисунок 3: Динаміка імпоротно-експортних операцій в Одеській області, 2021-2024 роки

Миколаївська область. Промисловість Миколаївської області забезпечувала до 50% обсягів продукції суднобудування країни, понад 90% виробництва газових турбін і 80% обсягів видобування глинозему. Особливо виділялися такі галузі промисловості, як суднобудування та енергетичне машинобудування, які найбільше постраждали внаслідок війни. Значна частина сільськогосподарської і промислової продукції проходить через порти Миколаївської області. У 2021 році порт Миколаєва обробив 29,87 млн тонн вантажів (зокрема зерно, оброблені метали і рослинні олії), що становило 19,5% загального обсягу в Україні,³⁹ а всі порти регіону сукупно забезпечують 30-40% бюджетних надходжень регіону. Проте з міркувань безпеки порти наразі не працюють, оскільки лівий берег Дніпровського лиману, через який ці порти мають вихід до Чорного моря, окупований російською армією. Порти Миколаєва заблоковані з початку повномасштабного вторгнення. Раніше вони генерували 30-40% економіки регіону. Наприклад, третина експорту українського зерна проходила через Миколаїв. У довоєнний період найбільша компанія міста, сільськогосподарське підприємство «НІБУЛОН», мала власний флот з 82 кораблів, понад 76 000 га орних земель і 6 000 працівників. Наразі 68% бізнесу «НІБУЛОНу» не працює. У 2023 році експорт товарів з Миколаївської області знизився на 39% порівняно з 2022 роком (див. Рисунок 4).⁴⁰ Імпорт у 2023 році також знизився на 25,8%. Зокрема, значно скоротилися (майже на 65%) обсяги імпорту палива, нафти і нафтопродуктів.

Рисунок 4: Динаміка імпоротно-експортних операцій у Миколаївській області, 2021-2024 роки

Враховуючи динаміку імпоротно-експортних операцій,⁴¹ слід зазначити, що Миколаївська область сильніше постраждала внаслідок війни. У довоєнний період Миколаївська область мала більшу частку в експорті країни порівняно з Одеською областю, але внаслідок бойових дій обсяг експорту Миколаївського регіону скоротився. Водночас частка Одеської області в загальному обсязі експорту збільшилася вдвічі. Що стосується імпорту, відповідні показники Миколаївської області також зменшилися, тоді як в Одеській області спостерігалася тенденція до зростання (див. Рисунок 5, 6).

Рисунок 5: Частка імпорту Одеської і Миколаївської областей у загальному обсязі імпорту товарів України, 2021-2024 роки

2024	4,9%	Збільшилася	0,8%	Зменшилася
2023	3,3%		0,8%	
2022	3,8%		1,3%	
2021	3,2%		1,5%	

Одеська Миколаївська

Рисунок 6: Частка експорту Одеської і Миколаївської областей у загальному обсязі експорту товарів України, 2021-2024 роки

2024	4,9%	Збільшилася	0,8%	Зменшилася
2023	3,3%		0,8%	
2022	3,8%		1,3%	
2021	3,2%		1,5%	

Одеська Миколаївська

REACH Informing more effective humanitarian action

БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ

З початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року майже 19 000 українських підприємств змінили регіон своєї реєстрації. З них 7,5% перемістилися в Одеську область. Цей показник є один з найвищих серед областей країни і займає 5 місце у загальному рейтингу. І лише близько 2,5% перемістилися у Миколаївську область. Водночас Миколаївська область посідає 9 місце серед регіонів, з яких виїхала більша частина підприємств. Кількість жінок-підприємців найбільш помітно збільшилася (порівняно з довоєнним періодом і першим роком війни) з початку осені 2023 року, і до кінця 2024 року жінки склали 63% нових підприємців в Одеській і 62% у Миколаївській областях.

Станом на 1 листопада 2024 року кількість активних підприємств, очолюваних жінками, сягала майже 236 тисяч або 36,2% від загальної кількості активних підприємств. Державна служба статистики включає у свою статистику підприємства всіх організаційно-правових форм господарювання. Сюди входять, наприклад, дитячі садки, які у 99% випадків очолюють жінки. Також майже усіма бібліотеками (93%) керують жінки. Жінки-управлінці переважають на підприємствах споживчої кооперації (58,6% з усіх підприємств у цьому секторі), в органах державної влади (56,2%), органах місцевої влади (52%), комунальних підприємствах (79%), профспілках (62%) і кредитних спілках (54%).

За словами підприємців, пришвидшення інфляції, скорочення населення у громадах і складна логістика були трьома найбільш нагальними соціально-економічними проблемами в Одеській області (надалі, за результатами проведеної Ініціативою REACH соціально-економічної оцінки мікро-, малих та середніх підприємств в Одеській⁴² і Миколаївській⁴³ областях). Ці дані співпадають з основними зазначеними перешкодами, з якими стикається бізнес в Одеській області, а саме: скорочення клієнтської бази, логістичні проблеми з доставкою матеріалів та товарів, інфляція і зростання собівартості продукції, брак робочої сили внаслідок еміграції працівників за кордон і мобілізації чоловіків. 30% опитаних підприємців зауважили, що їм все важче отримувати доступ до певних товарів чи послуг, зокрема через логістичні перешкоди, серед яких — складні митні процедури, блокада портів, блокування кордонів з європейським ринком.

Слід зазначити, що для підприємств, які провадили свою діяльність в Одеській області, як у її міських, так і сільських районах, основні труднощі були досить схожими. Однак проблеми з логістикою, мобілізацією чоловіків і браку оборотного капіталу, з якими стикався бізнес у сільській місцевості, були більш гострими. Разом з тим бізнес у міській місцевості більш сильно відчував проблеми зменшення кількості клієнтів, інфляції і високої конкуренції порівняно з підприємцями у сільських районах.

Це саме простежується і серед підприємств, які діють у Миколаївській області (див. Рисунок 7). Серед опитаних підприємств, які експортують товари, 64% стикалися з додатковими проблемами з експортом товарів з початку повномасштабного вторгнення, а також з проблемами з кінцевою ланкою ланцюга постачання: опитані підприємства повідомили також про зниження попиту (часто внаслідок

переміщення клієнтів за межі регіону та/або зменшення наявних коштів). За словами ключових інформантів, внаслідок падіння продажів і зростання витрат (наприклад, збільшення цін на електроенергію, транспортування і сировину) деяким підприємствам бракує коштів для розширення своєї діяльності або вигідного використання ринкових умов.

Рисунок 7: Основні перешкоди, з якими стикалися опитані підприємства в Одеській і Миколаївській областях після початку війни (кілька варіантів відповіді, N=312)

За даними JMMI за грудень 2024 року, основними труднощами, з якими стикалися підприємства роздрібної торгівлі у Миколаївській області у контексті підтримання ефективності роботи своїх магазинів і забезпечення їх товарами, були зберігання товарів в умовах відсутності електроенергії, підвищення цін постачальниками, обмеження на переміщення. Приблизний відсоток діючих підприємств роздрібної торгівлі порівняно з довоєнним рівнем варіювався між 50% і 75%. Роздрібні торговці зберегли позитивний баланс запасів (різниця між медіаною днів наявності запасів та днів, необхідних для поповнення запасів).

Враховуючи складну безпекову ситуацію і економічні проблеми, понад третину підприємців Одеської і Миколаївської областей, опитаних у рамках соціально-економічної оцінки мікро-, малих та середніх підприємств, повідомили про труднощі з плануванням підприємницької діяльності протягом наступних місяців 2024 року і відсутність чітких бізнес-планів. Водночас вони розглядали можливість найму нових працівників, оскільки їх дуже не вистачало.

За даними Міністерства економіки,⁴⁴ у 2024 році 10 000 підприємців отримали грантову допомогу на розвиток власного бізнесу, а держава інвестувала близько 2,5 млрд гривень у розвиток малого і середнього бізнесу через гранти. З середини 2022 року загалом 24 000 підприємців отримали гранти на започаткування або розвиток власного бізнесу в рамках урядової програми «Робота» (11 млрд грн). Найчастіше підприємці отримували фінансування

для бізнесу у секторах оптової і роздрібної торгівлі, ремонту автомобілів і мотоциклів, тимчасового житла і харчування, переробної промисловості, медичної і соціальної допомоги.

Водночас результати дослідження мікро- та малих підприємств вказують на відсутність взаємодії на регіональному і місцевому рівнях між бізнесом і органами місцевої влади в Одеській і Миколаївській областях. Понад половину опитаних підприємців жодного разу не взаємодіяли з органами місцевої влади з часу відкриття власного бізнесу (60% респондентів-підприємців в Одеській і 76% у Миколаївській областях), а понад три чверті КІ не володіли детальною інформацією про плани уряду щодо відновлення і розвитку їхньої місцевості і не скористалися жодною формою державної підтримки бізнесу у 2023 році. Натомість поширеним був підхід прямої комунікації між підприємцями з метою вирішення власних проблем. Така ситуація пояснювалася переважно відсутністю віри в ефективність органів влади, сумнівами щодо актуальності їхньої роботи, занепокоєнням щодо рівня корупції або власним негативним/нерезультативним досвідом взаємодії.

Разом з тим, за даними соціально-економічної оцінки мікро-, малих та середніх підприємств, бізнес й надалі користувався податковими пільгами, компенсацією за працевлаштування ВПО і державними позиками. Частина опитаних підприємців також користувалися послугами вебпорталу «Дія.Бізнес», зокрема отримували безкоштовні бізнес-консультації, знаходили інформацію про наявні програми підтримки бізнесу, подавали заявку на фінансування, отримання ліцензій, переглядали освітній серіал та реєстрували ФОП. Однак у 2023 році 77% опитаних підприємців в Одеській і Миколаївській областях не скористалися жодною формою державної підтримки бізнесу. Лише 8% респондентів-підприємців в Одеській області мали досвід укладання договорів з державними установами, донорами/МНУО або національними/транснаціональними компаніями.

Попри помірний рівень залученості до наявних програм підтримки бізнесу, опитані підприємці Миколаївської області висловили зацікавленість у конкретній (ймовірно, покращеній або більш доступній) формі державної підтримки: 18% підприємців вбачали проблему в обмеженості державної підтримки під час війни, а переважна більшість респондентів (70%) зазначила, що державні програми підтримки бізнесу допомогли б відновити і розвинути жіноче підприємництво.

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ І ДОГЛЯД ЗА ДІТЬМИ

Загалом жінки-підприємці оцінили рівень гендерної дискримінації як низький, проте під час індивідуальних інтерв'ю вони також згадали досить поширені випадки гендерної упередженості. Жінки стикалися з такими формами гендерної дискримінації, як недовіра до управлінських навичок жінок, оцінювання професіоналізму жінки на основі її зовнішності, дискримінація, пов'язана з питаннями догляду за дітьми і декретної відпустки, а також сексуальні домагання. Понад половину жінок-підприємців, опитаних в обох досліджуваних регіонах у рамках соціально-економічної оцінки мікро-, малих та середніх підприємств, вважали, що ніщо не заважає жінкам обіймати

керівні посади. Проте деякі з них згадали такі перешкоди, як відсутність бажання серед жінок обіймати ці посади, обов'язки по догляду за дітьми, брак кваліфікації, брак часу на ведення бізнесу через наявність домашніх обов'язків, а також гендерні упередження щодо жінок-керівників.

Незважаючи на те, що багато проблем бізнесу у Миколаївській і Одеській областях були пов'язані скоріше з економічними факторами, спричиненими війною, ніж статтю менеджерів, підприємства, очолювані жінками, частіше повідомляли про фінансові проблеми, а самим жінкам-підприємцям було важко поєднувати бізнес-діяльність з доглядом за дітьми та іншими домашніми обов'язками. За їхніми словами, дитячі садки були закриті через загрози безпеці, школи працювали онлайн і не мали бомбосховищ — все це обмежувало їхню підприємницьку діяльність. Найскладніша ситуація спостерігалася серед опитаних власниць бізнесу в Миколаївській області: 82% респонденток-підприємців зазначили закриття дитячих садків (порівняно з лише 21% в Одесі), а 90% — онлайн-навчання у школах (31% в Одесі).

Крім того, за результатами нашого дослідження працездатного населення (Оцінка трудового потенціалу) у 2024 році, така ситуація все ще зберігається. Внаслідок війни суттєво зменшилася кількість дитячих установ у Миколаївській області порівняно з трьома іншими досліджуваними областями. Вражаючи показники цієї області значною мірою обумовлені ситуацією у Миколаївському і Баштанському районах (див. Таблиця 1), в яких було зафіксовано найбільшу кількість інцидентів, пов'язаних з конфліктом, і які знаходилися поблизу зони ведення постійних бойових дій. Крім того, 54% респондентів зазначили, що їхній роботодавець не пропонував додаткових компромісних варіантів підтримки працівників, обтяжених обов'язками по догляду за дітьми. Зокрема, це могли би бути оплачувані лікарняні по догляду за дитиною або гнучкий графік роботи.

Таблиця 1: Вплив війни на доступність дитячих установ у Миколаївській області, за районом (кілька варіантів відповіді, N=904)

	Миколаївський	Баштанський	Першотравенський	Вознесенський
Школи працюють онлайн	83%	71%	7%	20%
Брак укриттів в школах	56%	43%	15%	18%
Дитячі садки закриті через безпекові ризики	54%	60%	13%	20%
Зменшилися можливості позашкільної освіти	16%	10%	13%	6%

Під час індивідуальних інтерв'ю представники роботодавців у регіоні також згадали складну ситуацію з доглядом за дітьми.

«Можна працювати за гнучким графіком. У вас є певна кількість робочих годин, і вам зручно працювати у такі й такі години, і [...] менеджер з працівником знаходять компромісний варіант. Або всі працюють в офісі, але вам зручніше працювати з дому — у вас є всі можливості для цього. [...] Що ж до законодавства, батьки двох або більше дітей мають додаткову відпустку, я знаю. [...] На жаль, у нас немає дитячої кімнати, це було б добре», — представник відділу кадрів, велике підприємство у Миколаєві

РИНОК ПРАЦІ

ПОПИТ/ПРОПОЗИЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ

Підприємці, опитані у рамках дослідження мікро-, малих та середніх підприємств, зазначили, що брак кваліфікованих працівників внаслідок тривалої війни є однією з найбільших проблем, з якими вони стикалися. У ситуації, коли значна частка трудових ресурсів перемістилася за кордон або була мобілізована до армії, підприємці вимушені були змінити свої стратегії найму працівників. Серед змін було зниження вимог до кандидатів і працевлаштування суб'єктивно менш кваліфікованих або відповідних вакансії кандидатів. Як наслідок, майже половина підприємців повідомила про необхідність у програмах перекваліфікації. З метою оцінки ситуації на ринку праці у 2024 році фахівці REACH провели соціально-економічне дослідження трудового потенціалу у 4 областях, зокрема у Миколаївській та Одеській.

З 2022 року кількість шукачів роботи у Миколаївській області набагато перевищувала кількість наявних вакансій. У січні 2024 року центри зайнятості отримали від роботодавців інформацію про наявність 1 815 відкритих вакансій, що у 2,2 рази більше, ніж у січні 2022 року. У загальній кількості зареєстрованих безробітних станом на лютий 2024 року було 1 004 чоловіка (або 20%) і 3 922 жінки (або 80%). 20% зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 50% — професійно-технічну, і 30% — середню освіту. У середньому в регіоні у 2024 році на одну вакансію припадало 4 безробітні людини. За даними Державної служби статистики, у 2024 році кількість безробітних у Миколаєві зросла на 11% порівняно з 2023 роком.⁴⁵

У той же час в Одеській області спостерігався дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили з точки зору її професійних і освітніх аспектів. У 2023 році серед працевлаштованих за підтримки державних служб зайнятості 39% становили чоловіки. Серед працевлаштованих за допомогою приватних агенцій зайнятості в Україні здебільшого були жінки (89%), тоді як переважно чоловіки (99%) офіційно працювали за кордоном. 85% працевлаштованих за підтримки приватних агенцій зайнятості становили містяни, а 56% працевлаштувалися за сприяння служби зайнятості. 34% працевлаштованих за сприяння державних служб зайнятості мали загальну середню освіту, а 26% — професійно-технічну. Водночас 62% працевлаштованих за підтримки приватних агенцій зайнятості мали вищу освіту.⁴⁶

У січні 2024 року центри зайнятості Одеської області отримали від роботодавців інформацію про наявність 3,9 тисяч вакансій. Станом на 1 лютого 2024 року 4,8 тисяч зареєстрованих безробітних скористалися послугами Одеського обласного центру зайнятості. У загальній кількості зареєстрованих безробітних чоловіки становили 0,9 тисяч осіб (або 19,0%), а жінки — 3,9 тисяч осіб (або 81,0%). За даними Одеського обласного центру зайнятості,⁴⁷ станом на початок 2025 року кількість шукачів роботи втричі перевищувала кількість наявних вакансій.

ДОХІД І ЕКОНОМІЧНИЙ ДОБРОБУТ

За даними дослідження трудового потенціалу (надалі), проведеного фахівцями REACH, **71% респондентів в Одеській області і 65% у Миколаївській повідомили про зменшення своїх доходів протягом минулого року.** Зменшення доходу найбільше позначилося на чоловіках віком від 26 до 65 років з найнижчими показниками у віковій групі 46-50 років, безробітних, підприємців/самозайнятих й однаково позначилося на ВПО і непереміщеному населенню. Оцінюючи своє нинішнє економічне становище і купівельну спроможність/заощадження, понад половину респондентів в обох областях зазначили, що їм вистачає грошей на їжу, але купити одяг вже буде складно. Як жінки, так і чоловіки, а також і ВПО, і непереміщене населення мали приблизно однакові фінансові труднощі. Однак сільські жителі стикалися з більш серйозними фінансовими проблемами (див. Рисунок 8). Труднощі з купівлею одягу чи навіть продуктів харчування зростали з віком респондента, тоді як спроможність придбати основні і навіть деякі дорогі товари загалом знижувалася з віком респондента. Наприклад, у Миколаївській області серед респондентів, які зазначили себе безробітними і вказали, що не мають достатньо грошей на придбання продуктів харчування, тих, кому було 18-30 років, (5% опитаних жінок, 3% опитаних чоловіків) було значно менше порівняно з тими, хто належав до вікової групи 45-60 років, (20% опитаних жінок, 22% опитаних чоловіків).

Рисунок 8: Частка респондентів, які повідомили про збільшення або зменшення своїх доходів, у Миколаївській і Одеській областях

	Миколаївська	Загалом	Село	Місто	Одеська	Загалом	Село	Місто
Збільшився	26%	21%	33%	21%	14%	28%		
Зменшився	65%	69%	59%	71%	76%	64%		
Не змінився	5%	5%	4%	4%	5%	3%		

Поширені джерела доходу, зазначені респондентами в Одеській і Миколаївській областях, були майже однаковими: дохід від постійної зайнятості, пенсія (пенсія за віком, військова пенсія), кредити, позичання грошей у борг, допомога від громади, друзів, родичів. Однак спостерігалися і певні відмінності: у Миколаївській області дохід від нерегулярної зайнятості згадувався дещо частіше (12% проти 7% в Одеській), тоді як в Одеській області частіше зазначався дохід від власного бізнесу чи торгівлі (12% проти майже 7% у Миколаївській). Водночас дещо відрізнялися джерела доходу серед вразливих груп населення порівняно із загальними результатами.

Таблиця 2: Джерела доходу серед вразливих груп у Миколаївській області (кілька варіантів відповіді, N=496)

	Багатодітні батьки	Одинокі батьки	Пенсіонери	Особи з інвалідністю	Ветерани
Державні соціальні виплати	33%	43%	9%	40%	3%
Пенсія (за віком та військова)	3%	0%	86%	43%	42%
Постійна зайнятість	30%	26%	17%	26%	55%
Нерегулярна зайнятість	18%	17%	6%	9%	3%

ЗАЙНЯТИСТЬ / БЕЗРОБІТТЯ

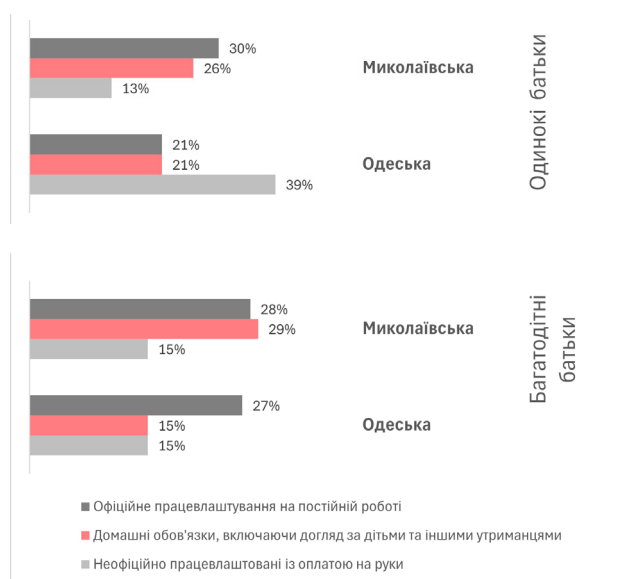
Загалом на час проведення опитування **31% респондентів в Одеській і 34% у Миколаївській областях були безробітними** (у тому числі респонденти, які зазначили себе безробітними, ті, хто безоплатно виконує домашню роботу, доглядає за дітьми або іншими особами, люди з хронічними захворюваннями або інвалідністю, непрацюючі пенсіонери, непрацюючі студенти, ті, хто працює безкоштовно/волонтери).

Під час аналізу групи респондентів, які визначили себе безробітними, було виявлено, що жінки, ВПО і сільські жителі були дещо більш вразливими. Як і для більшості інших статусів зайнятості, за винятком неофіційної зайнятості, яка була більш поширеною серед чоловіків, ніж серед жінок в усіх областях дослідження. **16% респондентів у Миколаївській області і 16% в Одеській були неофіційно працевлаштовані.** Якщо неофіційне працевлаштування було особливо поширеним серед чоловіків, то рівень його поширеності був однаковим серед переміщеного населення та ВПО і майже однаковим як серед міських, так і сільських жителів (див. Рисунок 10).

Іншим фактором був вік. Наприклад, за отриманими даними, у Миколаївській області серед респондентів віком від 18 до 25 років 26% були офіційно працевлаштовані і мали постійну роботу, а 24% були працевлаштовані неофіційно. Водночас серед респондентів віком від 51 до 55 років ці показники становили 55% і 9% відповідно. У віковій групі старше 55 років знижуються обидва показники, оскільки більше працівників у цьому віці виходить на пенсію.

Слід зазначити, що серед опитаних багатодітних батьків і одиноких матерів/батьків неоплачувана домашня робота вказувалася на рівні з офіційним працевлаштуванням на повний робочий день, і досить поширеним було неофіційне працевлаштування (з найвищим показником серед одиноких матерів/батьків в Одеській області) (див. Рисунок 9).

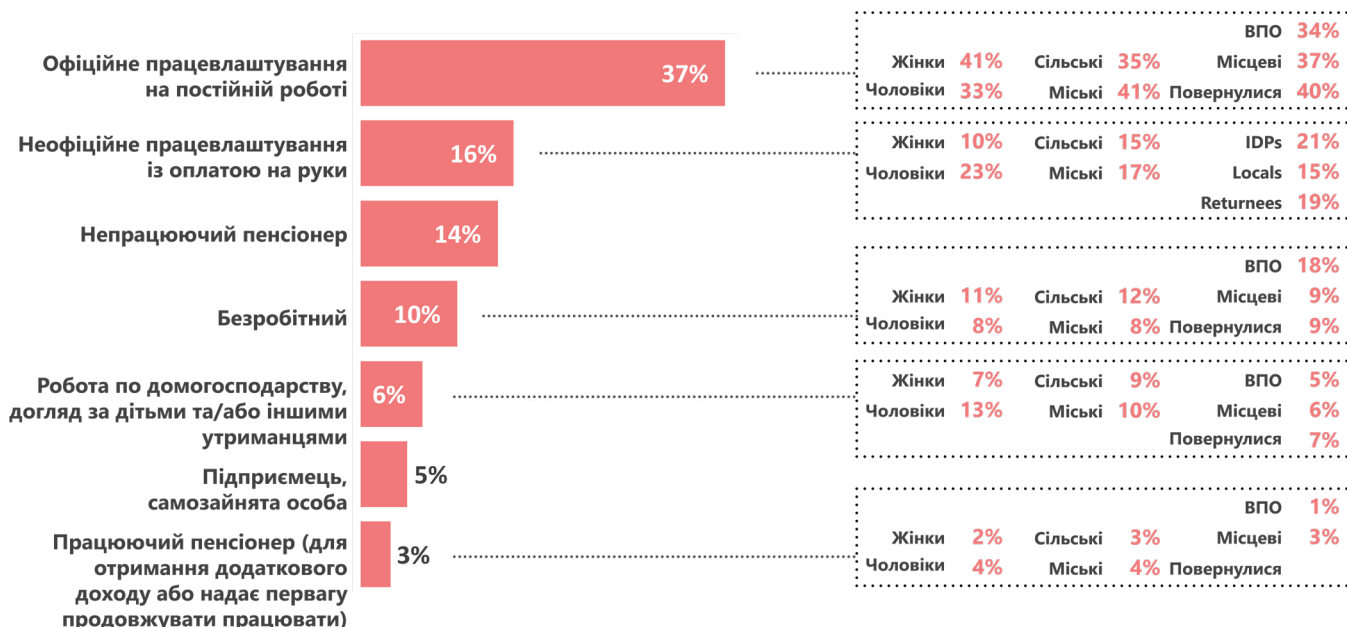
Рисунок 9: Статус зайнятості КІ, за категорією вразливості

Серед працевлаштованих респондентів переважала постійна зайнятість на повний робочий день (67% у Миколаївській і 72% в Одеській областях). Крім того, досить поширеними були тимчасова зайнятість (13% у Миколаївській області, 10% в Одеській) і постійна зайнятість на неповний робочий день (по 12% в обох областях).

Серед респондентів, які зазначили себе безробітними, тривалість безробіття залежала від різних характеристик інформантів (в обох областях). Наприклад, серед ВПО період безробіття частіше був коротшим і тривав до року або 1-3 роки. Це може свідчити про те, що переміщення є причиною їхнього безробіття. Крім того, безробіття, яке за тривалістю співпадає з тривалістю повномасштабної війни, було більш характерним для жителів міських населених пунктів, ніж для жителів сільської місцевості.

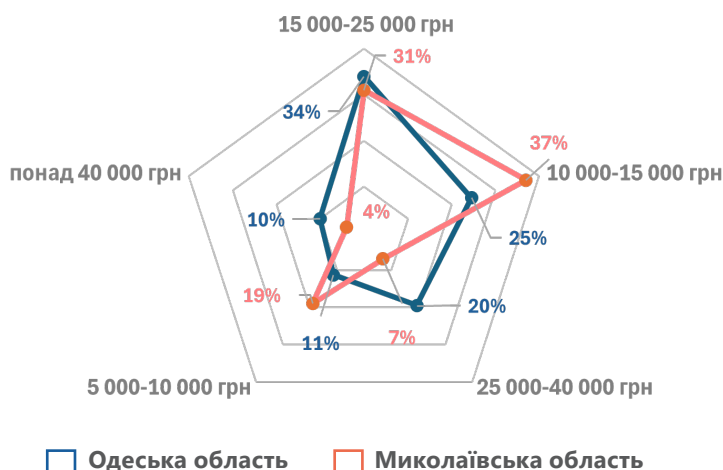
Рисунок 10: Частка КІ в Миколаївській області, за статусом зайнятості (N=1 422)

ПЛАНИ ЩОДО ПОШУКУ РОБОТИ

Жінки та чоловіки однаковою мірою планували змінити роботу. ВПО втричі частіше розглядали можливість змінити роботу порівняно з непереміщеним населенням. Працівники віком від 18 до 25 років вдвічі частіше порівняно з іншими планували змінити роботу. Для переважної більшості респондентів (понад 4/5) у Миколаївській і Одеській областях найважливішим критерієм при виборі роботи був бажаний рівень заробітної плати. Однак очікуваний рівень заробітної плати відрізнявся залежно від регіону проживання.

Рисунок 11: Очікуваний рівень заробітної плати серед КІ у Миколаївській і Одеській областях

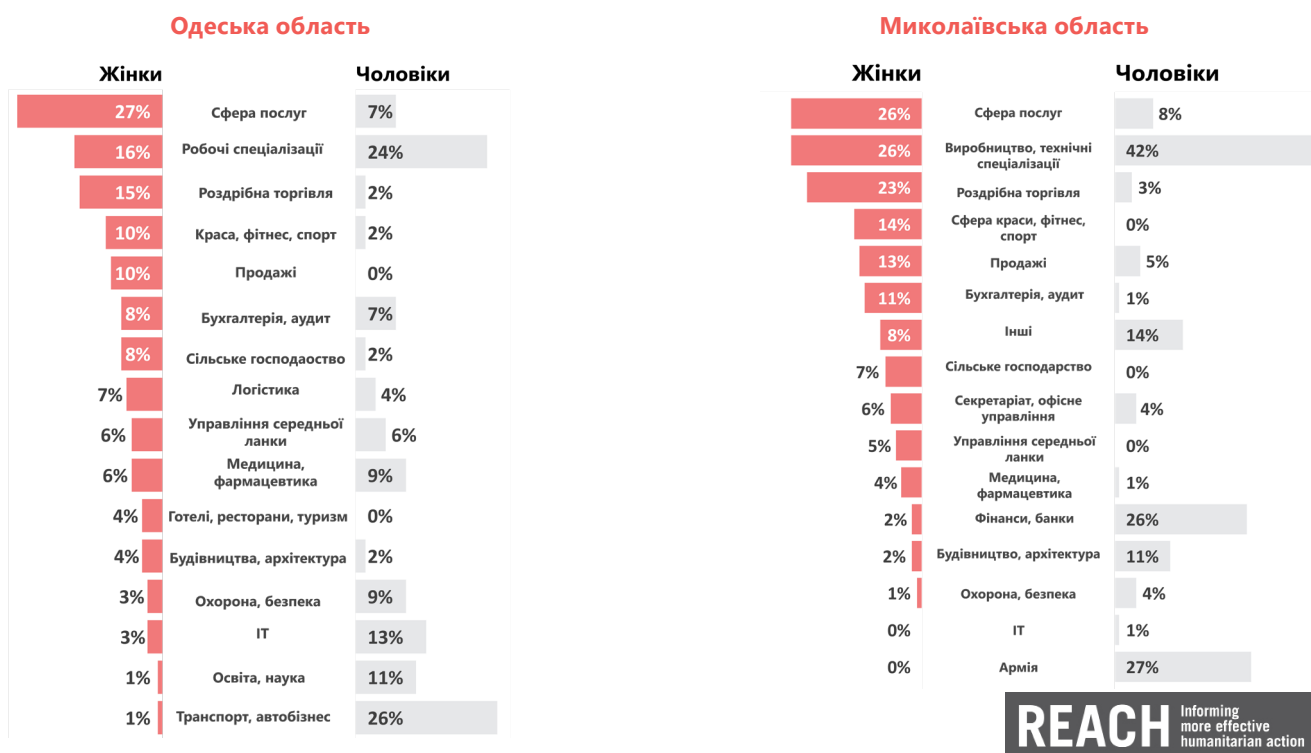
У Миколаївській області більше людей були готові погодитися на нижчий рівень заробітної плати. Зокрема, 36,92% шукали роботу із зарплатним діапазоном у 10-15 000 грн (що є нижче рівня середньої заробітної плати, яка складала 18 400 грн у Миколаєві у третьому кварталі 2024 року і 24 830 грн в Одесі), а в Одеській області цей показник становив 24,53% (див. Рисунок 11).

І майже вдвічі більше респондентів у Миколаївській області були готові працювати за заробітну плату у розмірі 5-10 000 грн (19,16% у Миколаївській області проти 11,32% в Одеській).

Цікавим аспектом дослідження є виявлення, яким професіям і спеціалізаціям надають пріоритет шукачі роботи у південних регіонах країни. У контексті пошуку відкритих вакансій за бажаною спеціалізацією ситуація була досить схожою у гендерному розрізі. Як у Миколаївській, так і Одеській областях жінки здебільшого шукали роботу у сфері послуг, продажах і роздрібній торгівлі, а також індустрії краси. Водночас слід зазначити, що у Миколаївській області дещо вищий відсоток жінок шукав роботу за технічними спеціалізаціями та у виробництві (яке посідає друге місце за пріоритетністю). Крім того, у Миколаївській області пошукові запити на вакансії у сфері освіти не входили навіть до 17 основних, тоді як в Одеській області вони посідали 7 місце серед жінок. Це може бути обумовлено більш складною ситуацією у сфері освіти у Миколаївській області, сильнішим негативним впливом війни на освітній процес, зменшенням кількості працюючих навчальних закладів, поширенням онлайн-навчання тощо. Що ж до пріоритетності бажаних серед чоловіків спеціалізацій, слід зазначити, що у Миколаївській області чоловіки майже вдвічі частіше хотіли працевлаштуватися за технічними спеціалізаціями, у будівництві і сільському господарстві порівняно з Одеською областю (див. Рисунок 12).

«Перш за все, звичайно, скажу, що здебільшого [потрібні] фахівці у виробництві. У всіх видах виробництва: це і оператори виробничої лінії, інші оператори, і водії транспортних засобів, оператори електричних навантажувачів, вантажівок, пральних машин, технічні, спеціалізовані оператори і, звичайно, IT-спеціалісти. [...] Ну, технічні фахівці, чоловічі технічні процеси — це регулятори. Це розробники, технічні вузькоспеціалізовані професії», — представник відділу кадрів, Миколаїв

Рисунок 12: Спеціалізації, за якими КІ шукали роботу в Одеській і Миколаївській областях, за статтю

ЗАТРЕБУВАНІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

За даними сайту пошуку роботи Work.ua, за аналогічний період (червень 2024 року) пропозиції від роботодавців за секторами розподілялися наступним чином: більшість вакансій припадала на сектори роздрібної торгівлі, виробництва, оптової торгівлі й експорту, а також готельний і ресторанный бізнес (див. Рисунок 13). Слід також зазначити, що загальна кількість наявних вакансій в Одеській області перевищувала кількість пропозицій у Миколаївській області майже у 6 разів (6 372 проти 1 193). За даними опитаних представників рекрутингових агентств і відділів кадрів, наразі роботодавці найбільше потребують фахівців робочих, будівельних та інженерних спеціальностей, зварювальників, менеджерів з продажу, швачок, спеціалістів в енергетичному, аграрному секторах, менеджерів середньої і вищої ланок, логістів і водіїв спецтранспорту, механіків швейного обладнання, маркетологів, бухгалтерів і фінансистів (наведено у довільному порядку).

Рисунок 13: Кількість доступних вакансій, за сектором у Миколаївській і Одеській областях, червень 2024 року

ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Серед основних перешкод, з якими стикалися респонденти при пошуку роботи в Одеській і Миколаївській областях, превальювали незадовільний рівень заробітної плати і графік роботи, брак вакансій за спеціалізацією або місцем проживання, висока конкуренція на ринку праці.

Водночас спостерігалися і регіональні відмінності: для жителів Одеської області дискримінація за віком була більш актуальною проблемою (15,6% проти 8%), тоді як для респондентів з Миколаївської області проблема браку вакансій у місці їхнього проживання була вдвічі серйознішою порівняно з Одеською (25,5% проти 12,9%). Для більшості опитаних основними характеристиками, які могли ускладнити процес пошуку роботи, були приналежність до вікової категорії старше 40 років, наявність інвалідності, ризик мобілізації і проживання у сільській місцевості (слід зазначити, що ця характеристика

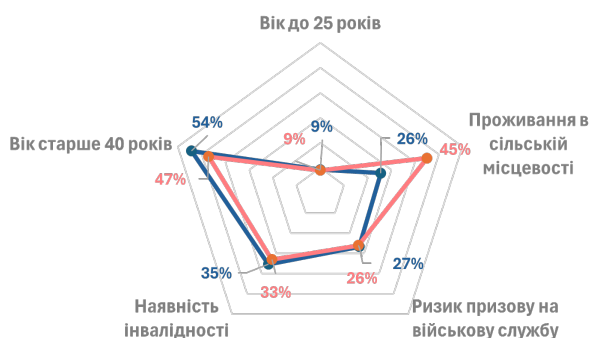
була майже вдвічі більш актуальною для шукачів роботи у Миколаївській області порівняно з респондентами з Одеської області — 45% проти 25%) (див. Рисунок 14).

Важливо відмітити, що рівень вразливості різних соціально-демографічних груп під час пошуку роботи був неоднаковим і залежав від регіону та перешкод, з якими стикалися шукачі роботи. Відповідно в Одеській області дискримінація за віком була більш серйозною проблемою для міських жителів, брак вакансій у місці проживання — для сільських жителів, а брак вакансій за відповідною спеціалізацією — для ВПО. Незадовільні умови праці частіше були перешкодою для жінок, ніж для чоловіків, тоді як невідповідність вимогам роботодавців була більш актуальною проблемою для ВПО і молоді віком від 18 до 25 років, ніж для інших вікових груп.

Рисунок 15: Основні перешкоди, з якими стикалися КІ під час пошуку роботи (кілька варіантів відповіді, N=2 780)

Рисунок 14: Характеристики, які ускладнюють пошук роботи у Миколаївській і Одеській областях (кілька варіантів відповіді, N=2 780)

Одеська область

Миколаївська область

ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЯ ТА ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ

З огляду на те, що процес пошуку роботи може бути ускладнений багатьма факторами, згаданими у розділах вище, слід розглянути, якими стратегіями пошуку роботи користуються ключові інформанти, щоб адаптуватися до умов ринку праці. Зокрема, було зафіксовано застосування інертно-стабільної, проактивно-адаптивної і пасивно-адаптивної стратегій.

Інертно-стабільна стратегія пошуку роботи. Слід зазначити, що третина інформантів в Одеській області була досить твердою у своїй позиції і основних вимогах до затребуваної роботи та була неготова йти на поступки. Водночас лише жінки були рішуче налаштовані дотримуватися своїх вимог, тоді як жоден опитаний чоловік не обрав цей варіант. Це, ймовірно, пояснюється тим, що при пошуку роботи для жінок, окрім рівня заробітної плати, важливим критерієм були додаткові можливості по догляду за дітьми, можливість взяти оплачувану лікарняну відпустку, яка може бути використана для догляду за хворою дитиною. Крім того, це може бути пов'язано зі структурою ринку праці в регіоні, оскільки респонденти-чоловіки у Миколаївській області, на противагу Одеській, висловили неготовність поступатися своїми вимогами, тоді як жінки у Миколаївській області вдвічі рідше проявляли принципову позицію у цьому питанні.

Пасивно-адаптивна стратегія пошуку роботи. Слід відзначити, що частина шукачів роботи розглядала можливість зниження своїх вимог до бажаної роботи і застосування негативних сценаріїв адаптації до вимог роботодавців як стратегію пристосування до нових умов ринку праці. Зокрема, деякі шукачі роботи були готові погодитися на неофіційне працевлаштування (14% в Одеській і 19% у Миколаївській), змінити свої очікування щодо графіка роботи (по 14% в обох областях) і понаднормової роботи (14% і 13% відповідно).

Проактивно-адаптивна стратегія пошуку роботи. Водночас слід зауважити, що домінуючою стратегією адаптації до умов сучасного ринку праці була організація можливостей професійного розвитку/перекваліфікація. Зокрема, 34% шукачів роботи в Одеській області і 42% в Миколаївській були готові, наприклад, пройти курси підвищення кваліфікації з метою досягнення відповідності вимогам роботодавців. Близько 15% опитаних в Одеській і вдвічі більше в Миколаївській області (30%) були готові повністю змінити свою спеціалізацію, що може свідчити про обмежену кількість пропозицій роботи в Миколаївській області. А 36% респондентів в Одеській області і 40% у Миколаївській були готові розглянути можливість пошуку роботи в іншій місцевості. Слід зазначити, що молоді люди віком від 18 до 30 років, жителі сільських населених пунктів, а також чоловіки (на противагу жінкам) були більш відкриті до пошуку роботи в іншому місці.

Майже однакова кількість респондентів в обох областях (15% в Одеській та 11% у Миколаївській) вказали, що протягом минулого року вони пройшли професійне навчання/ навчальні курси. Це були переважно курси на освітніх онлайн-платформах, тренінги від МНУО, навчання у державних навчальних закладах і закладах професійно-

технічної освіти. 16% шукачів роботи в Одеській області і 23% у Миколаївській вважали, що їм необхідно пройти додаткове навчання/перекваліфікуватися. Зокрема, серед найчастіше згадуваних популярних спеціалізацій були іноземні мови, торгівля і комерція, фінансова грамотність, послуги у сфері краси та IT-спеціалізації. Проте спостерігалися і деякі регіональні відмінності. Так у Миколаївській області попит на навчання за аграрними спеціалізаціями був вдвічі вищим, ніж в Одеській (див. Рисунок 16).

В Одеській області спостерігався практично однаковий рівень попиту від шукачів роботи на навчання в онлайн-, очному і змішаному форматах. У Миколаївській області ситуація дещо відрізнялася: очне навчання і навчання у змішаному форматі користувалися більшим попитом (38% і 36% відповідно), і дещо менша кількість людей надавала перевагу навчанню онлайн — лише 26%.

Спостерігалися певні регіональні відмінності у питанні основних перешкод у доступі до навчальних можливостей. Так в Одеській області переважали проблеми високої вартості навчання (46%) і браку часу (36%). Водночас у Миколаївській області основними перешкодами були висока вартість навчання (45%), брак відповідних навчальних закладів у місці проживання (34%), брак часу (33%), а також брак інформації щодо наявних навчальних можливостей (26%). Слід зазначити, що у Миколаївській області найбільшу перешкоду для жінок становив брак часу (50%), тоді як для чоловіків перешкодами були висока вартість навчання (52%) і брак навчальних можливостей у місці їхнього проживання (52%). В Одеській області найбільшою перешкодою однаковою мірою як для чоловіків, так і жінок була висока вартість навчання.

Рисунок 16: Курси, популярні серед КІ (кілька варіантів відповіді, N=555)

Курси у запиті	Миколаївська	Одеська
Іноземні мови	22,99%	22,73%
Торгівля та комерція	18,81%	15,91%
Фінансова грамотність	14,93%	17,27%
Індустрія краси	13,43%	10,91%
IT спеціалізації	12,24%	12,27%
Сільськогосподарські спеціалізації	11,94%	5,45%
Технічні спеціалізації	11,94%	9,09%
Медичні спеціалізації	10,15%	9,55%
Будівничі спеціалізації	9,85%	2,27%
Готельно-ресторанний бізнес	8,66%	5,00%
Бізнес планування	8,06%	4,09%
HR	7,76%	6,36%
Водійські курси різних категорій	6,87%	3,18%
Ремонт та автомобілебудування	5,97%	3,64%
Юридична грамотність	5,67%	10,91%
Логістика	3,88%	4,55%
Маркетинг	3,88%	4,55%
Банківська справа	2,99%	2,27%
Проектний менеджмент	2,69%	4,55%
Військові спеціалізації	1,49%	1,36%
Тестувальник/QA інженер	1,49%	0,45%
Енергетичні спеціалізації	1,19%	0,91%
Антикризовий менеджмент	0,60%	3,64%
Персональний брендинг	0,60%	1,82%

МЕТОДОЛОГІЯ І ОБМЕЖЕННЯ

Результати вторинного аналізу офіційних статистичних і економічних даних (Державна служба статистики, Державна служба зайнятості, Міністерство фінансів, Міністерство соціальної політики, Міністерство економіки, Національний банк України і ряд аналітичних центрів), вторинний аналіз низки досліджень, проведених Ініціативою REACH в Україні, а також первинні дані, отримані завдяки циклу соціально-економічних досліджень, проведених в рамках проєкту «Забезпечення розширення економічних прав та можливостей жінок для відновлення і розвитку» (SEED) у 2023-2024 роках стали основою для створення цього звіту.

1. Швидка економічна оцінка в Одеській, Миколаївській, Чернігівській і Вінницькій областях, червень 2023 року. Результати даного дослідження отримані з первинних якісних і кількісних даних, а саме 83 глибинних інтерв'ю і 105 структурованих інтерв'ю з ключовими інформантами (KI). Було розроблено 7 унікальних інструкцій для проведення глибинних інтерв'ю з представниками органів місцевої влади, організаціями управління бізнесом, організаціями громадянського суспільства, міжнародними організаціями, постачальниками професійно-технічної освіти, центрами надання адміністративних послуг і банками. Було створено один структурований опитувальник у Ково-формі з додаванням ряду обмежуючих умов, що уможливило збір даних від представників органів місцевої влади, центрів зайнятості й організацій управління бізнесом. Дані, отримані під час опитування, забезпечили проведення індикативного кількісного аналізу соціально-економічних наслідків повномасштабної війни у різних місцевостях.

2. Соціально-економічна оцінка мікро-, малих та середніх підприємств була проведена з використанням даних, зібраних у період з 4 грудня 2023 року по 2 лютого 2024 року. Це дослідження включає як кількісні, так і якісні дані, отримані від 613 представників мікро-, малих та середніх підприємств у 4 областях (Одеська, Миколаївська, Чернігівська і Вінницька).

- Якісні дані було зібрано за допомогою напівструктурованих глибинних інтерв'ю з 27 представниками підприємств, очолюваних жінками, і 13 інтерв'ю з керівниками бізнес-менеджмент організацій (БМО), організацій громадянського суспільства (ОГС), які представляють інтереси жінок.
- Було розроблено скрипти в RStudio з метою збору даних з резюме, опублікованих на українському сайті пошуку роботи Work.ua. Отримані таким чином результати надали кількісну картину динаміки ринку праці, у тому числі демографічні профілі шукачів роботи і секторальні тенденції.

Розподіл інформантів у вибірці залежно від розміру підприємств відбувся на основі даних Державної служби статистики і пропорційно представив близько 80% мікропідприємств (у тому числі самозайнятих осіб), близько 15% малих підприємств та близько 5% середніх підприємств. Частка самозайнятих осіб у вибірці склала приблизно 10% від її загального обсягу.

Відбір інформантів здійснювався методом «снігової кулі» з урахуванням наступних критеріїв: ведення діяльності в різних секторах економіки та забезпечення балансу

між офіційно зареєстрованими підприємствами та тими, які працювали без офіційної реєстрації станом на період опитування. Однак доступ до інформантів, які займаються неофіційною підприємницькою діяльністю, був ускладнений, внаслідок чого ця група була мінімально представлена — близько 2,5% опитаних підприємців. Було створено один структурований опитувальник у Ково-формі з використанням ряду обмежуючих умов з метою забезпечення збору даних від підприємств різного розміру з урахуванням статі їхніх керівників.

3. Соціально-економічне дослідження потенціалу робочої сили в Одеській, Миколаївській, Чернігівській і Вінницькій областях, квітень-травень 2024 року.

- Кількісні дані було зібрано в єдиній Ково-формі для структурованих інтерв'ю з 5 385 дорослими жителями чотирьох областей.

Розмір вибірки визначався чисельністю населення, стратифікованого за міським/ сільським типом місцевості, з довірчою ймовірністю 97% і похибкою 5%. Через застарілий характер даних останнього перепису населення, проведеного в Україні у 2001 році, та масового переміщення населення забезпечити точні демографічні дані по країні складно. Розрахунок розміру вибірки було проведено за допомогою поєднання даних перепису населення і даних Оксфордського дослідження від квітня 2023 року. На початковому етапі формування вибірки прифронтові території, а також інші недоступні території (у межах яких безпекові ризики, пов'язані з доступом і перебуванням, потенційно зростали внаслідок небезпеки ведення бойових дій і обстрілів), було виключено з бази вибірки.

Метод двоступеневої випадкової вибірки застосовувався окремо для міської та сільської місцевостей. Єдиною відмінністю було використання кластерної вибірки для сільських районів. Формування двоступеневої вибірки відбувалося в два етапи: спершу довільним чином було обрано первинну територіальну одиницю вибірки заміною і відбором з ймовірністю, пропорційною розміру, тобто ймовірність включення одиниці до вибірки протилежна чисельності населення первинної територіальної одиниці вибірки. А далі було обрано вторинні одиниці вибірки (домогосподарства) у межах довільно обраних первинних територіальних одиниць вибірки. Рандомізований відбір кожного ДГ у межах первинної територіальної одиниці здійснювався за допомогою підходу на основі ГІС.

- Якісні дані було зібрано шляхом проведення 68 індивідуальних інтерв'ю (II) з представниками навчальних закладів та відділів кадрів (HR) на підприємствах.
- Дані з резюме і вакансій, опублікованих на сайті пошуку роботи Work.ua, було зібрано за допомогою скриптів, створених в RStudio, що дозволило отримати кількісну картину динаміки ринку праці, у тому числі демографічні профілі шукачів роботи і секторальні тенденції.

КІНЦЕВІ ВИНОСКИ

1. [Центр економічної стратегії. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження, листопад 2024 р.](#)
2. [Опендатабот. Тенденції міграції українських біженців у 2024 році, січень 2025 р.](#)
3. [УВКБ ООН. Ситуація з українськими біженцями, 2025 р. \(англійською\)](#)
4. [MOM. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні — Опитування загального населення. Раунд 19, січень 2025 р. \(англійською\)](#)
5. [IMPACT. Лонгitudне дослідження українських біженців, раунд 28, серпень 2024 р. \(англійською\)](#)
6. [Міжнародне енергетичне агентство. Енергетична безпека України і майбутній зимовий сезон: план дій з відновлюваної енергетики для України та її партнерів, 2024 р. \(англійською\)](#)
7. [Оператор ринку. Ціни та обсяги купівлі-продажу електричної енергії, 2025 р.](#)
8. [Американська торговельна палата. \(англійською\)](#)
9. [Міністерство енергетики України. Підвищення тарифу на електроенергію — складний, але необхідний крок, травень 2024 р.](#)
10. [Організація Об'єднаних Націй, Україна. Атаки на енергетичну інфраструктуру України становлять загрозу ключовим аспектам життя напередодні зими, вересень 2024 р.](#)
11. [Центр економічної стратегії. Трекер економіки України під час війни, березень 2025 р.](#)
12. [REACH. Криза опалювального сезону: дослідження потреб і пошкоджень системи централізованого тепlopостачання в Україні, вересень 2024 р. \(англійською\)](#)
13. [Світовий банк. Четверта швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення в Україні \(RDNA4\), лютий 2022-грудень 2024 рр. \(англійською\)](#)
14. [360UA. Україна втратила понад 20% сільгоспземель через війну, березень 2025 р.](#)
15. [REACH. Ризики затоплення в Україні у 2024 році, лютий 2024 р.](#)
16. [REACH. Ініціатива з моніторингу небезпечних подій, листопад 2023 р. \(англійською\)](#)
17. [KSE. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії Росії проти України станом на 1 липня 2024 року, вересень 2024 р.](#)
18. [REACH. Підготовка до зимового періоду 2024-2025 року: мультисекторальна оцінка потреб з акцентом на потребах та вразливостях, жовтень 2024 р. \(англійською\)](#)
19. [REACH. Мультисекторальна оцінка потреб \(MSNA\) у 2024 році. Контекстуалізований аналіз комплексного індикатора, грудень 2024 р. \(англійською\)](#)
20. [REACH. Спільна ініціатива моніторингу ринку \(CIMP\), грудень 2024 р. \(англійською\)](#)
21. [KSE. Проєкт зі збору, оцінки й аналізу інформації про матеріальні втрати України від війни з Росією, листопад 2024 р.](#)
22. [Дія.Бізнес. Динаміка закриття ФОПів у 2024 році. Дослідження YouControl, січень 2025 р.](#)
23. [УС.Market. У 2024 українці закрили рекордну за 5 років кількість ФОПів, січень 2025 р.](#)
24. [Опендатабот. Як змінюється частка жінок у бізнесі від початку повномасштабної війни, листопад 2024 р.](#)
25. [УС.Market. У 2024 році українці почали частіше відкривати компанії у секторах машинобудування, ІТ та телекомунікацій, січень 2025 р.](#)
26. [Національний банк України. Ділові очікування підприємств України, січень 2025 р.](#)
27. [Національний банк України. Макроекономічні показники.](#)
28. [Мінфін. Прожитковий мінімум в Україні.](#)
29. [Мінфін. Індекс інфляції по Одеській області.](#)
30. [Державна служба статистики України. Економічні та фінансові показники.](#)
31. [Одеська обласна державна адміністрація. Паспорт області.](#)
32. [Ukrainian shipping magazine \(USM\). Як за рік війни змінились українські порти на Дунаї, березень 2023 р.](#)
33. [REACH. Ризики для довкілля та здоров'я людей в Миколаївській області внаслідок війни, листопад 2023 р.](#)
34. [Миколаївська обласна державна адміністрація. Загальний огляд економіки.](#)
35. [AgroPolit. За 2023 рік Україні вдалося наростити експорт через порти Великої Одеси на 15%, січень 2024 р.](#)
36. [Суспільне Одеса. З портів Великої Одеси за грудень експортували понад шість млн тонн продукції, січень 2024 р.](#)
37. [Головне управління статистики в Одеській області. Статистична інформація.](#)
38. [Одеська обласна рада. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2024 рік.](#)
39. [Судноплавство. Лідер з перевалки олії: Миколаївський порт підбив підсумки року, січень 2022 р.](#)
40. [Головне управління статистики у Миколаївській області. Статистичні спостереження.](#)
41. [Державна служба статистики України. Статистична інформація, експрес-випуски.](#)
42. [REACH. Соціально-економічна оцінка мікро-, малих та середніх підприємств в Одеській області, лютий 2024 р. \(англійською\)](#)
43. [REACH. Соціально-економічна оцінка мікро-, малих та середніх підприємств у Миколаївській області, лютий 2024 р. \(англійською\)](#)
44. [Міністерство економіки України. ЄРобота: понад 14 000 підприємців отримали від держави гранти на розвиток бізнесу, березень 2024 р.](#)
45. [Миколаївський обласний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація.](#)
46. [Одеський обласний центр зайнятості. Аналітична та статистична інформація.](#)
47. [Одеський обласний центр зайнятості. Діяльність Одеського обласного центру зайнятості.](#)